

här viljans förhållande till det Rätta kommer i fråga, medan detsamma i den föregående historiska och kritiska afdelningen alls icke kommit till tals. Af hvad som blifvit anfördt framgår, att Kant's lära sjelfmant erbjuder anledning till en sådan öfvergång, som deremot för Spinozas åsigt, hvilken Författarens tager till utgångspunkt, är helt och hållet fremmande. Spinoza's »In Esse suo perseverare» har en rent metaphysisk betydelse. Det är hvarken rätt eller orätt, tillkommer stenen likasåväl som menniskoanden. Friheten definierar han (Ethices P. V. Propos. XXXVI, Schol.), »Libertas consistit in constante & æterno erga Deum amore». Men äfven detta utgör förnuftets (Mentis) perseverantia in suo Esse. Det innebär ingen handling, endast vetande och vetandets lycksalighet (»amor intellectualis»). Att tillägga hans system läran om sjelfbevarelsen, individens subjektiva intresse, såsom frihetens ändamål, synes icke rättvist, Det solidariska intresset åter är, såsom äfven Författarens framställer det, en för detsamma fremmande tillsats. Då deremot Kant fattade viljans frihet i bestämmandet öfver rätt och orätt, och hans närmaste efterföljare, Fichte och Schelling, sökte en fastare bevisning för denna frihet i förhållande till den objektiva verldsordningen öfverhufvud, upptog Hegel såsom hufvudmoment i undersökningen, att individen förefinner det Rätta, såsom förhandenvarande makt i bestående rättsinstitutioner, lag och sed. Hegels bekanta utsago: »hvad som är förnuftigt det är verkligt» uttalar den vändning frågan genom honom tagit. Kant's yrkande är deri icke åsidosatt, utan Subjektets afgörande, afsigten, handlingens moralitet, erkändt såsom moment i det sedligt rätta, med tillägg dock att afgörandet är förnuftigt, har förnuftig allmängiltighet, endast derigenom att handlingen inträder såsom en länk i den gällande sedliga ordningen. Denna utveckling kan icke gerna ignoreras, den må då godkännas eller icke, isynnerhet om man för sin egen åsigt lånar dess resultat. Hegels förhållande till Spinoza är en annan fråga. Det kan dock icke sökas i läran om sjelfbevarelsen, hvarken den individuella eller den solidariska. Men väl kan man finna en anknytningspunkt mellan Hegel's anförda utsago i den omvända formen: »hvad som är verkligt det är förnuftigt» och i Spinozas sats »Quicquid est, in Deo est», samt konsekvenserna af densamma.

249 UTLÅTANDE TILL UNIVERSITETETS KONSISTORIUM 6.XI 1868

HUA, Centralförvaltningens arkiv

Utlåtande angående skriften: »Om den filosofiska metoden i sitt förhållande till öfriga vetenskapliga metoder af K. G. Th. Rein», afgifvet af

Joh. Vilh. Snellman

I filosofin är bevisningen i den grad hufvudsak, att i en filosofisk skrift innehållet deraf lånar sitt förnämsta värde. Man kan hysa förkärlek för det ena eller andra föremålet för en undersökning, men först genom bevisningens art blir det ett föremål för filosofin och inger vetenskapligt intresse. Det torde derföre finnas förklarligt, att för mig H:r Rein's arbete redan vid första bekantskapen dermed varit anslående genom den systematiskt bundna och bevisande formen; och ett fortsatt studium af detsamma har höjt detta intresse på grund af det synnerliga

skarpsinne, hvarmed Förf<attaren> i flera detaljpartier förmått leda bevisningen. Den större läseverlden delar vanligen icke detta intresse för beviset. Tvärtom är det anspråk nog allmänt, att, ehuru all vetenskap i öfrigt fordrar sina förberedande studier, en filosofisk skrift borde utan vidare förberedelse kunna läsas af hvarje läskunnig. Den noggranna begreppsbestämning, hvori den filosofiska bevisningen består, sätter dock ett oöfverstigit hinder mot detta anspråks uppfyllande; och den egentliga filosofiska litteraturen har därför, alltid fått åtnöja sig med en ringa läsarekrets, medan det intresse, hvarom äfven nyssnämnda anspråk kan vittna, fått söka sin tillfredsställelse i de resultater af den filosofiska undersökningen, hvilka förmått göra sig gällande i öfrig vetenskap och litteratur. 10

Afhandlingens syfte är dock att inleda i det filosofiska studium, och detta syfte påkallar ett populariserande, som icke kan användas i filosofin såsom system. Ett sådant försök har sina stora svårigheter. Ty det är å ena sidan klart, att uppgiften måste vara den, att införa läsaren i den filosofiska bevisningen. Men å andra sidan kan det sättas i fråga, huruvida filosofisk bevisning utom filosofins system kan ega rum, utan att den ena eller andra delen af systemet för densamma förutsättes. Det är denna svåra uppgift, Förf<attaren> haft att lösa. Att sådant kan ske blott till en viss grad, följer af uppgiftens art. Att Förf<attaren> enligt min öfvertygelse på ett högst tillfredsställande sätt löst densamma, framgår redan af, hvad i det föregående blifvit yttradt. 20

Man kan uppkasta frågan, hvilken bevisning är den giltiga? Dertill kan svaras: all bevisning i allt menskligt vetande har att bevisa sin egen giltighet. Kunnat hvarken premissernas eller slutsatsernas berättigande bestridas, så är denna giltighet bevisad. Säges det därför om en filosofisk bevisning: den är giltig blott ifrån ett visst systems ståndpunkt, i tanke att derigenom inskränka dess giltighet, så är en sådan utsago betydelselös. Kan bevisningen icke vederläggas, så förlorar hvarken den eller systemet på den supponerade öfverensstämmelsen. En filosofisk specialundersökning måste alltid ansluta sig till ett system. Ty totaliteten af begreppsbestämningar, d. v. s. systemet, kan icke i hvarje sådan undersökning rekapituleras. Att det dock står granskaren fritt, att förkasta hvarje ur systemet lånadt antagande, behöfver icke erinras. Men han kan icke med någon sin rätt pretendera, att andra för bevisningen fremmande antaganden skola sättas i dess ställe. 30

Huruvida den filosofiska propedeutiken skall utgöra en integrerande del af vetenskapen som sådan, derom kan man hysa olika tanke med Förf<attaren>. För min del bekänner jag, att jag häri icke delar Förf<attaren>s åsigt och icke funnit mig öfvertygad af hans bevisning för ett jakande svar på frågan. Det skulle dock leda för långt, att här söka föra någon motbevisning. Jag får endast anmärka: 1:o att det endast inom systemet kan afgöras, hvad som hör till vetenskapen eller icke; 2:o att en tudelning i inledande metodlära och system icke heller rättfärdiga af vetenskapens historia, der icke metoden, såsom af Spinoza den matematiska formen, är helt och hållet lånadt, hvarföre den också hos Spinoza är för bevisningen helt och hållet likgiltig; 3:o att, såsom Förf<attaren> lätt insett och erkänt, de begreppsbestämningar, han i Propedeutiken intagit, måste i systemet repeteras. Hvad särskildt angår Hegel's af Förf<attaren> åberopade exempel, synes det mig vara afgjordt att Hegels Phænomenologie väl var ett för-arbete i hans egen forskning, hvilket därför också innehåller grunddragen till hans system, men icke åsyftat att utgöra en propedeutik i annan mening, än att den, som finner det lättare att komma till systemet på 40

samma väg, Hegel sjelf vandrat, kunde begagna denna vägledare.

Men oberoende af denna åsigt, måste det medgifvas, att en filosofisk pro(opedeutik är icke blott gagnelig, utan högst behöflig, att den, såsom Förf(attarens uttrycker sig, har en empirisk nödvändighet, som för sig rättfärdigar densamma. Ty det är en svår sak, att ifrån det alldagliga tänkandet, som begagnar begreppen utan närmare utredning af deras betydelse, supplerar denna brist med bilder och liknelser och öfverhufvud litar till auktoriteter, öfvergå till ett tänkande, som rör sig endast och allenast i en sådan utredning, i begreppens bestämmande, och icke erkänner giltigheten af några förutsättningar. Förf(attarens val, att göra framställningen af den vetenskapliga metoden öfverhufvud till en inledning i filosofins studium, är såsom Afhandlingen bevisar, det aldri lyckligaste. Såvidt jag har mig bekennt, är Förf(attarens i detta val utan föregångare. Han har genom detsamma beredt sig möjligheten att från betraktelsen af den form för vetandet, hvilken, ligger närmast till grund för det allmänna föreställningssättet, fortgå till framställandet af den för detsamma fremmande filosofiska metoden; och tillika har detta val möjliggjort en bevisning för fortgångens nödvändighet, hvilken i en propedeutisk framställning af annan art icke skulle låtit till denna grad genomföra sig. Ty ju konkretare föremålet för undersökningen är, desto mera förutsätter denna en föregående begreppsbestämning, medan ett så abstrakt ämne, som vetenskapens form, kan behandlas med den jemförelsevis minsta möjliga förutsättning, och sjelfva ämnet föranleder en deduktion af just sådane allmänbegrepp, som för hvarje filosofisk framställning äro de nödvändigaste. Att dessa deduktioner till väsentlig del framstå såsom momenter i utvecklingen, icke blott såsom en särskild apparat för framställningen öfverhufvud, bevisar likasom hela utvecklingens fortgång för den grundlighet, hvarmed Förf(attarens genomtänkt sitt ämne, och ger undersökningen en ledighet i formen och en klarhet, hvilka jag för min del upprigtigt beundrar.

Emedan dock, såsom Förf(attarens erinrat, begreppsdeduktionen är anticiperad, har det icke kunnat undvikas, att antal bestämningar endast såsom exempel och förklaringar blifvit upptagna, utan att begreppen tillhöra ämnets utveckling som sådan. Att ett sådant bestämmande af isolerad upptagna begrepp icke kan blifva fullt tillfredsställande, är gifven sak. Likväl torde de bestämningar vara få, hvilka det icke lyckats Förf(attarens att bringa till en evidens, som är för ändamålet tillräcklig. Någon anmärkning i detta hänseende kan derföre icke med skäl göras.

Några påminnelser med afseende på bevisningen torde dock hafva skäl för sig:

Så förefaller inledandet af betraktelsen öfver det empiriska vetandet något abrupt, och vid början af denna hade varit skäl erinra derom att åskådningens innehåll nödvändigtvis föreställes och uttalas såsom ett allmänt, icke såsom något individuelt (omni modo determinatum). Denna erinran är derföre af vigt, att den leder till insigten, att det empiriska vetandet likasom filosofin opererar blott med teckens bestämningar, icke med åskådningens, samt att Tinget-i-sig redan från början såsom åskådningens föremål lemnas utanför föreställningen derom och det empiriska vetandets begripande af detsamma.

Ett verkligt fel synes mig den korrthet, hvarmed öfvergången sker från det aprioriska vetandet till det filosofiska vetandet (sid. 62, 63), emedan den måste leda till missförstånd, Det kan icke medgifvas, att det empiriska och matematiska vetandet skulle lära känna endast

fenomenerna, om det icke klart visas, att fenomenet tillhör verkligheten såsom moment. Öfvergången blir eljest ensidig, och det postulerade objektiva tänkandet blott ett sätt att veta bredvid det empiriska, d. v. s. icke-objektivt. Denna bristfällighet i utvecklingen förtjenar så mycket mera att anmärkas, som den berör, den kanske mest framstående del af Afhandlingen. Ty det är med öfvertygande klarhet den aprioriska metoden fått sin plats anvisad, och äfven den för det empiriska och aprioriska vetandets öfverensstämmelse angifna grunden är på ett lika sjelfständigt som plausibelt sätt uppfattad – om blott den derpåföljande öfvergången vore sakenligt utvecklad.

10

Vidare skulle jag för min del anse det hafva varit för framställningen af den filosofiska metoden (sid«orna» 94–114) fördelaktigare, om de förtydligande exemplen blifvit valda i en systematisk ordning. Sålunda hade tillika en öfversigt vunnits af filosofins innehåll och af ideens fortgång till konkretare momenter. Min tanke är, att en sådan öfversigt af innehållet i en propedeutik vore på sin plats både såsom upplysande och intresse-väckande. Det är icke fråga derom, att icke metodens beskaffenhet i Förkattaren» framställning blir fullkomligt klar och begriplig. Men exemplen framstå såsom godtyckligt upptagna. Och läsaren kan göra sig den frågan: ingå alla det empiriska vetandets bestämningar i filosofin? samt: har filosofin något annat innehåll? Mot en del begagnade exempel kunde särskildt anmärkas: T. ex. innebär ideen öfverhufvud en realisation af sig såsom ändamål? och filosofiska begrepp anföras, som icke uttrycka en sådan betydelse, såsom öfverhufvud de i Afhandlingens nästföregående del anförda. En bestämd origtighet är det att fatta seendet såsom »ögats idé», ty icke kan seendet anses, tillhöra sjelfva organet; och man kan speciellt vid detta exempel fråga: skola alla djur- och vext-organers ideer ingå i filosofins system? Det är till undanrödjande af sådant missförstånd ett systematiskt uppställande af exemplen kunde leda. En annan fråga är, huruvida något systematiskt samband mellan begrepp, som i systemet förbindas genom ett stort antal mellanlänkar, kunde tydliggöras. Saken är svår, men synes icke omöjlig, om anspråket inskränkes till, hvad för en propedeutik är berättigadt.

20

30

Slutligen må det tillåtas mig yttra några ord om den mot arbetet gjorda anmärkning, att historiens vetenskapliga metod i detsamma är förbigången. Svårt torde vara, att ens empiriskt uppgifva hvilken historiens speciela metod är. Såsom forskning och krönika följer den mer eller mindre den allmänna empiriska metoden. Såsom historie-skrifning ställer den för sig olika uppgifter t. ex. såsom politisk-litteratur-kultur-historie, hvartill ännu kommer, att den som sådan mindre tillhör den allmänna vetenskapen, än nationallitteraturen. Såsom bekant har Hegel gjort historien i dess högsta, den nyare tiden tillhörande form, såsom verldshistorie, historie om den allmänna mensklige utvecklingen – rättare begreppet derom – till slutmoment i sin rättsfilosofi, och det torde få antagas att i den måste ingå betraktelser, som äro stödda på filosofiska begrepp. – Huruvida vid sådant förhållande en undersökning angående den historiska metoden skulle främjat lösningen af Afhandlingens hufvudsakliga uppgift kan väl sättas i fråga. Ur filosofisk synpunkt torde Hegel's upphöjda uppfattning af verldshistorien såsom det Rättas verklighet icke komma att vederläggas. Om så är borde historiens metod föras dels till den empiriska dels till den filosofiska. Kanske kan det anses för en formel brist, att Förkattaren» häröfver icke yttrat sig. Vid en systematiserad uppställning af exemplen för den filosofiska metoden, sådan den här

40

50

ofvan blifvit antydd, hade frågan möjligen kunnat med gagn upptagas. Från Författaren's sida synes det vara en billig fordran, att kritiken öfver underlåtenheten äfven uttalar en positiv åsigt om den ifrågavarande metoden och dess ställning till öfriga vetenskapers metod, hvilken fordran jag ansett mig skyldig efterkomma.

Framställningen af den filosofiska metodens historiska utveckling (sidorna 64–88) är lärorik och med talang utförd. Den fond af studium och insigt en sådan framställning förutsätter, är såsom lätt inses icke ringa. För min del förmår jag vid denna del af arbetet icke

10

göra någon anmärkning. Vid slutet af Afhandlingen kan erinras, att det är om icke oberättigadt, åtminstone mindre lämpligt, att tala om det empiriska vetandet såsom »*det ändliga*», i motsats mot det filosofiska. Att det förra är betingadt, såsom förutsättande å ena sidan sitt objekt, å den andra tänkandet såsom subjektiv form för uppfattningen, det filosofiska vetandet åter bör vara obetingadt, emedan i detsamma tänkandet är sitt eget objekt, synes deremot böra vara fattligt äfven för den, som står utanför det filosofiska betraktelsesättet. Detta anspråk på filosofin och,

20

äfven från filosofins egen sida borde icke förnärra. Så berättigadt det är, att menniskan söker att tänkande fatta naturen och historien, lika berättigadt synes det vara, att hon tänkande fattar sjelfva tänkandet. Sådane anmärkingar som den, att alltså filosofin eller något visst filosofiskt system anser sig hafva lärt menskligheten att tänka förefalla hvarken ämnet eller någon vetenskaplig ståndpunkt rätt värdiga. Filosofins inflytande på fixerandet af ett antal begrepps betydelse såväl i vetenskaperna öfverhufvud som i det allmänna föreställningssättets är ett historiskt faktum. Men detta är en annan sak. Svårigheten ligger i erkännandet, att tänkandets förnuftiga sammanhang är objektivitetens. Härom kan man säga, att hvar och en må i den saken göra, som han behagar, ehuru, om det icke erkännes, all vetenskap, all tänkande uppfattning af objektet blir ett lönlöst arbete. Att Författaren ställt denna punkt i en så klar dager, som det i en propedeutik gerna kan ske, bör erkännas.

30

Att anspråken på filosofins idkare måste ställas högt, kan icke hjälpas. Hvar och en torde instämma deri, att Författaren's arbete utgör ett ganska vackert prof på det anspråk, dess idkare böra ställa på sig sjelfva. Ty ett så omfattande vetande nedlägges sällan i så få blad. Denna koncentration höjer förtjensten af den klarhet, framställningen eger, men gör det också nära nog oundvikligt, att icke här och der en närmare utredning blir behöflig. För nybörjaren fordras i de flesta vetenskaper icke blott en inledning utan äfven en handledning. Såsom en handbok att under lärarens ledning vid universitetsstudierna begagnas känner jag ingen mera lämplig Propedeutik till filosofin, än den här ifrågavarande. Och en blick i densamma visar, att den derjemte meddelar en kunskap om den vetenskapliga metoden öfverhufvud, som litet hvarstades torde för den studerande ungdomen och äfven för mången vetenskapsidkare förblifvit en terra incognita. Får jag döma efter min egen erfarenhet, har äfven den med filosofin mera förtrogne mycket att lära ur detta arbete. Att derföre jag anser dess utgifvande

40

50

vara en verklig vinst för vetenskapen, är ett erkännande, hvilket jag får på det uttryckligaste uttala.